

Shirin Neshat : “Acıya, Şiddete Dokunmayan Bir İş Asla Yapamam”

İşlerinde izleyiciyi kadın bedeninin hem arzu nesnesi hem de şiddetin hedefi olduğu gerçeğiyle yüzleştiren Shirin Neshat umudun da olduğunu söylüyor.

“The Fury” (Öfke), video kesiti. 2023. “Sokaktaki insanlar bu kadına bakıyor ve bu kırılğan, travmatize, incinmiş kadın onları öfkeliyor. Onlara kendi kızgınlıklarını hatırlatıyor,” diyor Neshat.

© SHIRIN NESHAT, 2023

Shirin Neshat, 1 Eylül 2023-18 Şubat 2024 arası Stockholm, Fotografiska'daki The Fury (Öfke) sergisinde onurunu giyinmiş kadınlarla göz göze getirdi bizi. Öyle ki hiçbir çıplaklık böylesine kendinden görünmemiştir izleyene. Ağır bir deneyim bu; adını koyamadığınız suçlara ortak hissediyorsunuz kendinizi. Pek çok duyguyu dönüştürürken öfkemizi açığa çıkarmayı amaçlıyor Neshat ve bunu sarsıcı bir şekilde başarıyor. Sanatçıyla kızgınlıklarını, umutlarını, 1990'lı yıllardan bu yana işlerindeki ve İranlı kadınlardaki değişimi konuştuk.

ÇAĞLA MEKNUZE KIRANT: The Fury'yi Fotografiska'da ziyaret etme şansım oldu. Çift kanallı videonun önünden ayrılamadım ve salondaki pek çok ziyaretçi gibi dakikalarca ağladım. Bu videonun doğuşundan bahsedebilir misiniz?

SHIRIN NESHAT: Yıllar yıllar öncesine ve bugüne dayanıyor. İki-üç yıl önce İsveç'te görülen bir davayı takip ettim. Oldukça kötü şöhretli İranlı bir yetkili İsveç'te yakalanmıştı ve orada yargılanıyordu. Birçok gencin katliamından, cinsel taciz ve tecavüz suçlarından sorumlu tutuluyordu. Orada ailelerin anlattıkları kadarıyla çocuklarının travmalarını dinledim. Bu gençlerin çoğu tecavüz sonrasında intihara teşebbüs etmiş. Çok üzüldüm ve buna maruz kalan kadınların -aslında birçok vakada erkeklerin de- yaşadığı mental travmayı aklımdan çıkaramadım. Asla iyileşemiyorlar; ya deliriyorlar ya da kendilerini öldürüyorlar. Aslında özgür kalsalar dahi bu kadınlar aynı şeyi tekrar tekrar yaşıyor. Birçok kadın protestocuya tecavüz ettiler ve bu kadınlar hapisten çıktıklarında, özgür kaldıklarında kendilerini öldürdü.

THE ART NEWSPAPER TÜRKİYE

Videonun temeli buydu, tabii ben kurgu ve stil kattım. Videodaki kadın aslında Amerika'da özgür fakat zihninde özgür değil. Zihnindeki geçmişte, travmada hapis. Amerika'daki şimdiki zamanıyla İran'daki geçmişi, hapisteki günleriyle arasında bir kopukluk var. İşte videonun ana teması buydu: İranlı olmayan pek çok kişinin de bu kadınla, onun acısıyla bağlantı kurması. Videonun sonunda gördüğümüz protesto ise videodaki kadını, bedenini o halde görünce verilen bir yanıtı. Fotoğraflarda da aynı hissi yaratmak istedim; cinsel istismar nedeniyle acı çeken kadınların acısını. Ama bu defa yalnızca İran'la sınırlı kalmadım. Hepsini New York'ta yaşıyor fakat Hindistan'dan Güney Amerika'ya, Filipinler'den Afrika'ya, İran'a pek çok farklı ülkeden gelmişler. Onlarla detaylı bir şekilde kadın bedeninin nasıl da hem arzu hem de şiddet nesnesi olduğundan bahsettik. Birçok kadın bu şiddeti yaşıyor fakat üzerine konuşmuyor.

"Marry", 2023. "Fotoğraflarda gururlu, özgüvenli, güzel ve bir o kadar da gözleri yaşlı, acı içindeki kadınları görüyorsunuz."

© SHIRIN NESHAT, 2023

Öyleyse fotoğraflardaki kadınlar bu şiddeti birebir yaşamış kişiler, bu şiddetin mağdurlarıyla çalıştınız yani?

Kesinlikle! Fotoğraflarda gururlu, özgüvenli, güzel ve bir o kadar da gözleri yaşlı, acı içindeki kadınları görüyorsunuz. Videodaki kontrast burada da var. Başta videodaki kadını dans ederken görüyorsunuz fakat sonra travmatize olduğunu anlıyorsunuz, bunu eğlence için yapmıyor. Kadın bedeninin ne kadar provokatif olabildiğine dair oyun burada da var. Baştan çıkarabilirsin, cazibe yaratabilirsin ama aynı zamanda şiddet alanı olabilirsin.

Bu kadınlar için bir tür terapi etkisi yaratmış olmalı. Sizinle çalışmak, sanat ortaya çıkarmak... Bahsettiklerinizi, fotoğraflarla karşılaştınca ben de hissettim: Çok güçlü fakat bir o kadar da yaralanmış olduklarını.

THE ART NEWSPAPER TÜRKİYE

Aslında çıplak kalmanın onlar için çok zor olacağını düşünmüştüm. Tüm prodüksiyon ekibini kadınlardan oluşturduk, aramızda hiç erkek yoktu; yine de bu kadınların kendilerini, bedenlerini öylesine rahatlıkla ortaya koyabilmeleri, rahatlıkla konuşmaları beni çok şaşırttı. İran'dan ve Hindistan'dan gelen kadınlar da aynı şekilde, inanılmaz bir biçimde bedenlerini görünür bırakmak konusunda, konuşmakta mutlak bir rahatlık hissettiler. İnanılmaz bir deneyimdi. Onlar gerçek insanlar, model değil. Son on yıldaki işlerim geçmiştekilere göre farklı. Öncesinde işlerime arkadaşlarımı, kendimi, modelleri dahil ediyordum, şimdi deneyimi yaşamış kişilerle çalışıyorum. Bu büyük bir fark; çünkü evet bu bir terapi seansı gibiydi. Bir-birimizi tanıma, anlama süreciydi. Bu bir takım işi, kendilerini açmaları ve bunu kamerada yakalamamız kolay değildi.

Sergiyi öfke olarak adlandırdınız. Bu kadar öfkeli mi hissediyorsunuz? Sizi genelde çok sakin görüyoruz. Nedir sizi en çok öfkelendiren?

Hepimiz bir şeylere öfkeliyiz bence. Mesela bugünlerde Filistin-İsrail'e bakıyoruz ve öfke duyuyoruz, insanlığa ne olduğunu anlamaya çalışıyoruz. Onun öncesinde kadınların hükümete karşı gelişlerini, özgürlük mücadelelerini gördük. Politik sistemlere karşı ya da kişisel nedenlerle hepimizin çok öfkelendiği konular, zorlu duygularımız var fakat bunları nasıl aktaracağımızı bilmiyoruz. Hatırlarsanız videoda son sahnede sokakta çalışan, orada bulunan o kadar insan bu kadını, onun durumunu görünce içlerindeki öfke açığa çıktı. İçlerindeki fakirliğe, eşitsizliğe, göçe, ırkçılığa duydukları öfke. Yani hepimizin siyasi ya da kişisel boyutta kızgınlıkları var ama bunu mühürlüyoruz. Sonra bir şey oluyor ve açığa çıkıyor.

Tıpkı Mahsa Amini'de olduğu gibi...

Evet, Mahsa Amini İranlı kadınların öfkesini serbest bıraktı. Bu videoda da sokaktaki insanlar bu kadına bakıyor ve bu kırılğan, travmatize, incinmiş kadın onları öfkelendiriyor. Onlara kendi kızgınlıklarını hatırlatıyor. Bu gerçekten bulaşıcı.

Women of Allah'tan (Allah'ın Kadınları, 1993-1997) bu yana küresel anlamda kadınların statüsü açısından bir değişiklik gözlemliyor musunuz?

Ben çoğunlukla İranlı kadınlara odaklanmış durumdayım çünkü tüm dünya hakkında iş yapmıyorum. Demek istediğim İranlı kadınların gerçek gücüne odaklandım. Onlar bu kadar zor koşullar altında yaşarken kanuna karşılar, benim için büyüleyici, olağanüstüler... Hep İran'ın tarihine ve kadınların hayatıyla ilişkisine baktım. Ne zaman rejim değişse kadınların da hayatı değişti. Women of Allah'ta aşırı dindar kadınlar, fanatik, dine boyun eğen, neredeyse beyni yıkanmış kadınlar vardı; inancı için intihar eden kadınlar da diyebiliriz onlara. 1979'da, devrim döneminde küçük bir gruptu bu kadınlar. Ama şimdi İran'daki kadınların çoğunun dine ilgilerinin zayıf olduğunu, çok iyi eğitilmiş olduklarını görüyoruz. Onları kontrol etmeye, bastırmaya, beyinlerini yıkamaya çalışan sistemlere karşılar, özgürlük istiyorlar, erkeklerin sahip oldukları hakları istiyorlar. Dolayısıyla bu kadınların hayatı Women of Allah'taki kadınların hayatından farklı. Bu nedenle son işlerimdeki karakterlere bakarsanız daha isyankâr olduklarını görürsünüz. Bu kadınlar hâlâ baskı altında ama dine ya da herhangi bir politik sisteme boyun eğmiyorlar, sürekli kuralları yıkıyorlar ve baskıya karşı mücadele veriyorlar.

Peki Doğu ve Batı'da işlerinizin algılanma biçiminde bir farklılık gözlemlediniz mi?

THE ART NEWSPAPER TÜRKİYE

İşlerim Türkiye ve İran'da İsveç, Avrupa ya da Amerika'ya göre daha farklı algılanıyor. Türk ya da İranlı izleyici, işlerimin öznesine çok daha yakın. Kültürel nüansları, bahsettiğim durumları anlıyorlar. Amerika ya da Avrupa'da daha yabancı kalınıyor. Ama tabii Doğu'da ve Batı'da, çoğunlukla New York'ta yaşayan bir sanatçı olarak sanatım herkese yönelik. İsveç'teki bir insanın da en az sizin kadar bağlantı kurabileceği işler yapmak istiyorum. Bu aşılması zor bir çizgi, kültürel sınırlar var. Ama sanırım özellikle söylemem gereken şey şu ki; bir iş ancak insanlara duygusal olarak dokununca başarılı oluyor. İşlerimin bazıları insanları duygusal olarak etkilemeyi başardı, böyle olunca mutlu oluyorum; çünkü bu nereden geldiğinin, hangi dine mensup olduğunun ötesinde.

Daha önce de röportajlarınızda sanatın dönüştürücü olmasını hedeflediğinizden bahsetmişsiniz ve bunu çok iyi başarıyorsunuz. Kariyerinizi ve hayatınızı göz önünde bulundurunca en büyük başarınızın ne olduğunu düşünüyorsunuz?

Evet, kesinlikle dediğiniz gibi iyi bir sanat eserinin dönüştürücü olabileceğine inanıyorum. Bazı filmleri izlediğimde bunu hissediyorum, mesela geçen hafta Pina Bausch'un muhteşem eseri Das Frühlingsopfer'i (Bahar Töreni) izledim ve bunu yeniden hissettim. Muhteşem bir sanat eseri görmek dinî bir deneyime benziyor. Sanatın ve kültürün neden bu kadar önemli olduğunu hissediyorsun çünkü her şeyi kesip atıyor, gerçekten insanlığa yönelik oluyor. Ama bu kadar etkileyici bir sanat eserine ulaşmak zor.

"Flavia", 2023. "İyi bir sanat eserinin dönüştürücü olabileceğine inanıyorum," diyor The Fury (Öfke) sergisinde şiddet mağdurlarıyla çalışan Shirin Neshat. "Ama bu kadar etkileyici bir sanat eserine ulaşmak zor."

© SHIRIN NESHAT, 2023

Bencilce söyleyebilirim ki "Turbulent" (Fırtınalı) adlı videom çok güçlü bir işti çünkü insanları adeta delip geçiyordu. Ya da Women Without Men (Erkeksiz Kadınlar) filmim. Bazı işlerimin –hepsi değil– çeviriye ihtiyacını olmadığını, izleyeni delip geçtiğini hissediyorum. Her zaman böyle bir deneyim yaratabilmeye çalışıyorum ama bazen çok fazla farklı konu oluyor, bazen doğru enerji yakalanamıyor. Ama The Fury'de soyut ve enigmatik de olsa güçlü duyguları olan, uluslararası bir iş yakaladım. Üniforma içindeki adamlar, kırılmalı ve çıplak bir kadın her şeyi anlatıyor. Hiçbir şey açıklamana gerek yok. Bu kadın, bu adamlar herhangi bir yerden olabilir. İnsanlıktan, içinde yaşadığımız şiddetten bahsediyor. Aynı zamanda bence The Fury'de umut da var çünkü protesto eden insanları görüyorsunuz.

THE ART NEWSPAPER TÜRKİYE

Benim Fotografiska'da The Fury'yi deneyimlerken hissettiğim ve orada gözlemlediğim de buydu. Bahsettiğiniz etkiyi yakalıyorsunuz. Kendinizi aktivist olarak da görüyor musunuz?

Kendimi dünyadan, dünyada olup bitenden derin bir şekilde etkilenen biri olarak görüyorum. Kendi ülkemde ya da başka bir ülkede yaşanan adaletsizliklerin farkındayım; gözlerimi yoksulluğa, ayrımcılığa, ırkçılığa kapayamam. Belki de bir İranlı olarak oldukça karmaşık bir hayatım olduğu, ayrıcalıklı bir konumda doğmadığım ya da hayatımı tamamen ayrıcalıklı bir konumda yaşamadığım içindir. Dolayısıyla savunmasız olmanın, yerinden yurdundan edilmenin ne olduğunu, anksiyetenin ne olduğunu çok iyi biliyorum. Geleceğin hep belirsiz olmasının... Kendimden başka insanları da derin bir şekilde önemsiyorum. Bu sanırım İranlı olmam ve sürgünde yaşamamla ilgili.

Rasyonel anlamda ben bir aktivist miyim emin değilim ama acıya, şiddete dokunmayan bir iş asla yapamam. İnsanların, bizlerin yaşadığı acıya, şiddete... Bence bu konularda işler yaparak insanlarla konuşuyorum. İnsanlara bir protestoda seslenmiyor olabilirim; ama işlerim benim vizyonum, sesim. Otokraside, baskı altında, yolsuzluk, şiddet içinde ve yine de etkiye sahip insanların yansıması... Çünkü işlerim hiçbir zaman tamamen karamsar değil, yaptığım her işte mutlaka umut var. Kadınlarla ilgili olsun ya da olmasın işlerimde hep şunu söylüyorum: Evet, acı dolu bir durum ama umut var, bizlerin birey olarak daha iyi bir dünya için mücadele etme, değişim yaratma, başkaldırma özgürlüğü var. Dolayısıyla işlerimdeki kadınlar da her zaman mücadele ediyor. Sanırım benim aktivizm biçimim bu; bence oldukça pozitif bir yönde, insanın özünü hatırlatan işler yapmak.

• The Fury, 14 Mart-7 Nisan tarihleri arasında Dirimart Pera'da görülebilir.